

Jezikovni pogovor 6. 1. 2015

pravkar ... odkar, kar ... zaenkrat – za zdaj, doslej, do sedaj, do zdaj ... sedaj, zdaj ... kdajkoli^o – kadarkoli, kdaj ... poleg, razen, zraven ... težave s predlogi

Tokrat smo se pogovarjali predvsem o posameznih prislovih in predlogih pa tudi veznikih, ki jih lektorji morda ne obravnavamo enako, ker sta za nami različna šola in mentorstvo in ker zgledi v **pravopisu (2001)** in **SSKJ (SSKJ in SSKJ2)** ne vodijo v poenotenje. Kako je z zgledi, se bo pokazalo ob posameznem primeru.

pravkar, ravno, ravnokar : prav zdaj

Za časovne prislove **pravkar, ravno** in **ravnokar** iz zgledov v pravopisu razberemo, da ta naš jezikovni zakonik priznava zanje samo prvega od treh po SSKJ možnih pomenov: *izražajo najbližjo, neposredno preteklost*, zato tisti z bolj izostrenim jezikovnim občutkom oz. za koga bolj nazadnjaški, starokopitni pikolovci ob njih obvezno uporabljamo glagol v pretekliku:

Pravkar sem odposlala pismo zate.

Zgleda v pravopisu:

Avtobus je pravkar odpeljal; pravkar nabrana jabolka.

V praksi pa slišimo tudi drugačne stavke, zato se ob njih sprašujemo, ali so pravilni. Recimo:

Kar se **pravkar** vrti na Valu ... (lahko ponovno poslušate v arhivu oddaj)

Tisti, ki upoštevamo **pravopis**, bi to spremenili v: kar **prav zdaj** poslušate ali pa v kar **ste pravkar** slišali/poslušali ... Tako bi bilo zanesljivo pravilno, usklajeno s pravopisnim napotkom.

Razlaga v SSKJ2, v točkah 2 in 3, pa kaže, da naj bi bila razširjena tudi raba teh prislovov *za izražanje sočasnosti v preteklosti in sedanjosti* (2: **pravkar smo se odpravljali** h kosilu, ko je pozvonilo / pred hišo **pravkar nakladajo** pohišstvo; **pravkar piše** nalogo / ekspr. vem, kaj **pravkar misliš in čutiš**), in po točki 3, v publicistiki, celo *v pomenu vsak hip, takoj, torej za bližnjo prihodnost, zdaj zdaj* (3: **pravkar se bo zdanilo**).

Slovar dopušča ob teh prislovih torej vse čase, od preteklika do prihodnjika, čeprav vsaj za rabo s prihodnjikom postavi omejitve z oznako *publicistično*.

Strinjali smo se, da lahko na podlagi veljavnega pravopisa piscu glede teh prislovov (**pravkar, ravno, ravnokar**) predlagamo dosledno uporabo glagola v pretekliku, ker bo tako vedno pravilno, ob glagolu v sedanjiku pa namesto teh prislovov uporabimo ustrežnejšo prislovno zvezo – **prav zdaj**. Če bo pisec kljub temu bolj upošteval slovar, ki je manj strog od pravopisa, pa je to njegova stvar.

odkar : kar

Tudi pri besedi **odkar**, ki je v **pravopisu** označena kot merni časovni prislov, v **SSKJ2** pa, verjetno ustrežneje, kot veznik, gre za lektorjev jezikovni občutek, preizkušan na zgledih v pravopisnem geselskem članku ob iztočnici **odkâr**: mer. čas. prisl. (â) ~ ga poznam, se ni spremenil; To se dogaja, ~ svet stoji.

V obeh navedenih zgledih imamo ob vezniku **odkar** nedovršni glagol v sedanjiku, v glavnem stavku pa preteklik oziroma sedanjik. V SP 1962 imamo samo en zgled: **odkar** sem živ.

Potrditev za tako izbiro dobimo tudi pri **Pleteršniku**, kjer beremo: odkâr, *conj.* = od kar, seitdem; **odkar** sem živ, kaj tacega nisem videl, so lang ich lebe, in meinem Leben habe ich nichts solches gesehen.

Tak je tudi vsaj "starejši" lektorski jezikovni občutek, zato **se sprašujemo, ali so naslednji primeri dopustni**:

Danes je minilo 70 let, **odkar** se je rodil dragi oče Peter Vrisk.

Mineva 18 let, **odkar** je začelo delovati lektorsko društvo.

Letos bo minilo 54 let, **odkar** je Jože Šlibar v nemškem Oberstdorfu postavil svetovni rekord s skokom 141 metrov.

Ob vezniku **odkar** je v teh zgledih povsod drugače kot v **pravopisu** – uporabljen je dovršni (in ne nedovršni) glagol, in to v pretekliku (in ne v sedanjiku), pri glagolu v glavnem stavku pa imamo razpon od preteklika vse do prihodnjika.

Če upoštevamo **pravopis**, so te povedi zato zgrajene nepravilno, po manj omejujočem SSKJ2 pa je, kot vidimo v dveh tamkajšnjih zgledih, mogoče tudi to, kljub opisu, da je vloga veznika **odkâr**: v časovnih odvisnih stavkih *za izražanje meje v preteklosti, od katere poteka dejanje nadrednega stavka*. Dva zgleda se tako ujemata s pravopisnimi: **odkar** ga poznam, se ni nič spremenil; to se dogaja, **odkar** svet stoji. Delno se s tem pravilom ujema tudi zgled **odkar** se je preselil, še ni prestopil domačega praga, saj razumemo "se je preselil" kot stanje, "je preseljen", medtem ko je zadnji zgled – tri leta je že, **odkar** živi v mestu – **v nasprotju s pravopisnima zgledoma in je kot voda na mlin** zgledom, o katerih pravilnosti smo podvomili.

Kaj svetovati v takih primerih? Nikakor ne bo narobe, če bomo lektorirano besedilo uglaševali s pravopisom. In kako potem spremeniti te povedi?

Danes je minilo 70 let **od dne, ko** se je rodil dragi oče Peter Vrisk.

Danes je minilo 70 let, **kar** se je rodil/je rojen/živi dragi oče Peter Vrisk.

Danes je minilo 70 let **od rojstva** dragega očeta Petra Vriska.

Mineva 18 let **od takrat, ko** je začelo delovati lektorsko društvo.

Mineva 18 let, **kar** deluje lektorsko društvo.

Lektorsko društvo je začelo delovati pred 18 leti.

Letos bo minilo 54 let **od takrat, ko** je Jože Šlibar postavil svetovni rekord s skokom 141 metrov.

Letos bo minilo 54 let, **kar** je Jože Šlibar postavil svetovni rekord s skokom 141 metrov.

Letos bo minilo 54 let **od** Šlibarjeve postavitve /Šlibarjevega svetovnega rekorda (s skokom) 141 metrov.

Ker se kot ena od rešitev ponuja veznik **kar**, smo v **SP** in **SSKJ2** preverili tudi tega, a razlaga prav tako ne zadovolji, saj ga oba priročnika navajata kot popolnoma enakovredno sopomenko veznika **odkar**, in to **SP** s samo enim zgledom:

kar, prislovni zaimek (!) – **kar** se je poročila, nas redko obišče **odkar**.

(SP 1962 – **kar** (2. pomen): **kar** ga poznam)

Tu imamo ponovno opraviti s stanjem, saj pomeni "se je poročila" tu isto kot "je poročena", zato je mogoče sprejeti tudi preteklik dovršnega glagola (sicer bi priporočali sedanjik!) in lahko res enakovredno uporabimo oba veznika, **kar** in **odkar**, pogrešamo pa zgled, v katerem bi bil primernejši veznik **kar**. V **SSKJ2** pa beremo:

kar, veznik/.../ **2.** v časovnih odvisnih stavkih za *izražanje meje v preteklosti, od katere poteka dejanje nadrednega stavka*; **odkar**: ni še deset minut, **kar** je šel tod mimo; **kar** je oženjen, ne zahaja več v gostilno; ta lipa stoji, **kar** vaščani pomnijo.

Vsaj nekateri bi v vseh navedenih zgledih obvezno ostali pri vezniku **kar**, le v zgledu *kar je oženjen, ne zahaja več v gostilno* ga res občutimo kot sopomenko veznika **odkar**. Ob posodabljanju oz. pripravi novega pravopisa in slovarja bi bilo zato mogoče primerno razmisliti o posodobitvi teh dveh geselskih člankov, tako pri pravilu kot pri zgledih, do takrat pa je najprimerneje kot vzorec upoštevati zveze iz pravopisa. Torej tudi:

Odkar/Kar društvo deluje, skušamo skrbeti za člane.

Mineva 18 let, **kar** naše društvo deluje.

Še zgled iz korpusa **Nova beseda** – iz Linhartove komedije Ta veseli dan ali Matiček se ženi: **NEŽKA** Kaj njih pak hočem tukaj pustiti?
ŽUŽEK *zunaj*: Ni davno tega, **kar** sem jih videl noter iti; govoriti moram z njimi.

sedaj = zdaj

Pri obravnavi prislovov smo se na kratko ustavili še ob dveh sopomenkah – **sedaj** in **zdaj**. Ker nam v slovenščini manjka dober podroben slogovni priročnik, se namreč ob besedah, ki jih vsi razumemo in ni z njimi nič narobe, marsikdo sprašuje, [kako ravnati ob takih dvojnica](#), [kaj je pravilneje](#) ...

V **pravopisu** razberemo, da ima po neki odločitvi prednost sopomenka z zvenečim začetkom – **zdaj**, to pa ne pomeni, da je druga – **sedaj** – nepravilna. Piscu lahko predlagamo, da upošteva priporočilo pravopisa, če nima (npr. v leposlovju) razloga za drugačno odločitev (beseda **zdaj** je npr. tudi krajša in zato eksplozivnejša, z besedo **sedaj** pa bi lahko nakazali na počasnejši govor, morda na govorno napako, z izrazitim sesljanjem ...), na ravni besedila ali npr.

časopisne strani pa se odločimo za poenotenje – ves čas vztrajamo pri enem od teh dveh prislovov. Razmišljali smo tudi o razlogu, zakaj ima prislov **zdaj** po pravopisu prednost. Pri jeziku je najprej govor, šele nato zapis. In v govoru je besedo **sedaj** teže povsem pravilno artikulirati, že zato, ker je dvožložnica, s kratko naglašnim zadnjim zlogom – **sedāj**. Kratak naglašni zlog namreč pomeni, da so vsi preostali zlogi (v našem primeru en zlog) še krajši, s še krajšim samoglasnikom, saj je samoglasnik v naglašnem zlogu vedno najdaljši v besedi, v govorni racionalizaciji pa se tak kratak nenaglašni e reducira v polglasnik – [sədāj] – in ob nadaljnjem krajšanju celo izpade > [sdaj], to pa pomeni, da trčita skupaj nezveneči in zveneči soglasnik – sd – in da dobimo potem zaradi prilikovanja po zvenečnosti (po regresivni asimilaciji, ki bi ji v šoferskem žargonu lahko rekli pravilo desnega) dva zveneča soglasnika – zd – in s tem prislov **zdaj**!

Zanimivo pa je, da ta večja zaželenost prislova **zdaj** ne velja tudi za njegovo celotno besedno družino – konča se namreč pri prislovu **zdaj**, njegovih variantah **zdajle** in **zdajci** in njegovih zvezah – **za zdaj**, **do zdaj**, **od zdaj**, **zdaj zdaj**, **zdajci**, medtem ko so izpeljanke iz njega manj zaželene od izpeljank iz prislova **sedaj** (**sedanji**, **sedanjik**, **dosedanji**, **sedanjost** : **zdajšnji**, **dozdajšnji**, **zdajšnjost**).

zaenkrat : za zdaj (ta trenutek, trenutno, do zdaj, doslej, še, θ)

Razkorak med knjižnim in pogovornim je v slovenščini vedno večji, zato ni nič nenavadnega, da imamo različni ljudje različen odnos do vdiranja pogovornih prvin v jezik tudi v javnih govornih položajih. Tak vdiralec je tudi prislov **zaenkrat**. Vsebinsko je pogosto sploh odveč, saj vse povemo že z glagolsko frazo – *dovolj je/bo/je bilo; ne vemo/ne bomo vedeli/nismo vedeli; zadovoljni smo/bomo/smo bili ...* Če pa hočemo poudariti trenutek, bo primerneje, če namesto prislova **zaenkrat** dodamo, kot napotuje tudi **pravopis**, ki prislov **zaenkrat** označuje kot knj. pog., zvezi **za zdaj** ali **ta trenutek** ali prislov **trenutno** (**za zdaj/ta trenutek/trenutno** je dovolj, **za zdaj/ta trenutek/trenutno** ne vemo, **za zdaj/ta trenutek/trenutno** smo zadovoljni – zanimivo, v **SSKJ2** je **za zdaj** pisano skupaj, kot sklop – **zazdaj**), ob pretekliku bi šlo tudi **do zdaj**, **doslej** (**do zdaj/doslej** je bilo dovolj, **doslej** nismo vedeli, **doslej** smo bili zadovoljni), ob zanikanem glagolu pa tudi **še** (**še** ni (bilo) dovolj, **še** ne vemo/nismo vedeli, **še** nismo (bili) zadovoljni).

V zbornem jeziku se prislovu **zaenkrat** izogibajmo.

kdajkoli > kdaj, kadarkoli/kadar koli

Nasmejali smo se bolj kot **kdajkoli doslej**. > bolj kot (**sploh**) **kdaj**

Kdajkoli te vidim, si nasmejan. > **kadarkoli**

Beseda **kdajkoli** je eden od preizkusnih kamnov v besedilih, tudi lektoriranih, kajti opažamo, da ta prislov, ki je v **SSKJ2** označen kot knjižni oz. narečni, marsikateri lektor mehanično pretvori v **kadar koli/kadarkoli** (ker so vsi oziralnopoljubnostni izrazi v slovenščini tvorjeni iz oziralnih zaimkov – npr. **kadar** – z dodajanjem členka oz. pripone **-koli**). Če bi besedo **kdajkoli** poiskali v **pravopisu**, pa bi videli, da ta možnosti za njeno nadomestitev z besedno zvezo/besedo **kadar koli/kadarkoli** sploh ne predvideva. Po pravopisu je: **kdāj kóli**° tudi **kdāj kóli** poudar. ozir. poljubn. čas. zaim. zv. (ä ô): Zdaj nam je lepše kot ~ ~ prej **kot kdaj prej**.

V **SSKJ2** pa beremo:

kdàjkóli in **kdàj kóli** prisl. (ä-ô) knjiž. *izraža, da se dejanje dogaja v poljubnem času; kdaj 2: bil je najboljši prijatelj, kar jih je kdajkoli imela; enotnost je potrebna bolj kakor kdajkoli poprej* // nar. *kadarkoli 1: Nekoč, kdajkoli, bo prišel* (N. Gaborovič)

Zgledi v SSKJ2 spomnijo, da je v pravopisu navedeni zgled premalo; manjka še možnost izražanja poljubnosti – **kadar koli, zato bomo pravopisni komisiji predlagali, da temu geselskemu članku dodajo še primeren zgled za to rabo**, saj se nezaželeni **kdajkoli** pojavlja tudi v tem pomenu, npr. **kdajkoli** pogledam v pravopis, odkrijem kaj novega, to je **kadar koli** pogledam!

Ob vseh besedah s členkom **koli** oz. pripono **-koli** pa bi bilo pametno, da bi ena stran popustila in bi imeli samo eno pravilno možnost zapisa – zdaj je pravilna pisava tako skupaj kot narazen (kadar koli in kadarkoli). Tam, kjer jim gre za gospodarno rabo prostora, npr. pri podnapisih, v preglednicah, so se že odločili za dosledno pisanje skupaj.

Za zdaj – zaenkrat ☺ – pa velja navodilo, da moramo biti dosledni z enakim zapisom na ravni besedila, morda tudi celotnega časopisa, revije, zbornika, ne bi pa bilo slabo, če bi to variantnost preprosto opustili in morda vsi vse pisali skupaj. Počakajmo, kaj nam bo prinesel jezikovni razvoj.

Za ponazoritev težave še pesniško besedilo, v fazi pred lektoriranjem:

/.../ Vem pa, da bom tudi takrat po vonju prepoznal vsak
cvet, ki sem ga **kdajkoli** poduhal, po glasu
vsako ptico, ki sem jo **kdajkoli** slišal, po
tipu vsako **kdajkoli** otipano obliko.
Predvsem bom nezgrešljivo prepoznal vsako
ženo, ki sem jo **kdajkoli** ljubil in dolgo /.../

prej ali slej = slej ko prej

Ob zaznavnem splošnem upadanju ubesedovalne sposobnosti je po drugi strani opaziti, da prav taki posamezniki zelo radi segajo tudi po posebnih jezikovnih sredstvih, da bi se ločili od siceršnje povprečnosti. To je sicer pohvalno, a je hkrati tudi past, saj se hitro pokaže, ali ti tako jezikovno sredstvo tudi dovolj dobro poznaš, da ga pravilno uporabljaš. Tak primer so tudi zveze **prej ali slej, prej ko slej in slej ko prej** (srečujemo pa še nepravilno zgrajeno *slej ali prej*), za katere lahko rečemo, da so danes že na odhajanju, da niso več pogosto v rabi in jih zato večina tudi ne razume več povsem. Poglejmo, kaj pravita o tem pravopis in SSKJ2:

V **pravopisu** izvemo, da pomeni čas. prisl. zv. **prêj ali slêj** nekoč gotovo in da je to poudarjeno (Krivica se ~ ~ ~ odkrije), čas. prisl. zv. **prêj ko slêj** pomeni še naprej, prav tako poudarjeno (Svoje dolžnosti je ~ ~ ~ opravljal v redu), kot poudarjalna členkovna zveza pomeni **prêj ko slêj predvsem** (Šlo jim je ~ ~ ~ za to, da jim priznajo narejeno), prislovna zveza **slêj ko prêj** pa pomeni ves čas, brez spremembe – Bolnik je ostal **slej ko prej** v komi, istočasno – Bila je nekoliko bleda in shujšana, **slej ko prej** pa zdrave polti – pa tudi enako kot **slej ko prej, nekoč gotovo** – **slej ko prej** se bo moral odločiti.

Kaj pa pove **SSKJ2**? Razlago najdemo pri iztočnicah **slej**, **prejkoslej** (pri tej je razloženo, da se to piše narazen) in **slejkoprej** (tu ni navodila o pisavi narazen, je pa v vseh zgledih pisano narazen). **Prej ali slej** pomeni nekoč gotovo – **prej ali slej** pride streznjenje; **prej ko slej** izraža prepričanost, gotovost, da se bo dejanje zgodilo: **prej ko slej** bo konec težav; **prej ko slej** bo prišlo do obračuna, tudi precejšnjo verjetnost: šlo mu je **prej ko slej** za to, da bi dosegel priznanje; nagovor **prej ko slej** velja njemu, ob tem pa izraža tudi nepretrganost, časovno neomejenost dejanja, stanja: svoje dolžnosti je **prej ko slej** opravljal v redu / **prej ko slej** nista šla na obisk brez darila – **nikoli**. **Slêjkoprêj** in **slêj ko prêj** pa prav tako izraža nepretrganost, časovno neomejenost (bolnik je ostal **slej ko prej** negiben) in tudi prepričanost, gotovost, da se bo dejanje zgodilo = **prej ko slej**: odbor bo moral **slej ko prej** sprejeti moj predlog; knjižno tudi najbrž – s to mislijo se je **slej ko prej** seznanil pri Heglu.

Nauk: Zaporedje **slej ko prej** pokrije pomene obeh drugih zvez (**prej ali slej** in **prej ko slej**), zato bo tudi vedno pravilno, za pomen nekoč gotovo je uporabna tudi zveza **prej ali slej**, medtem ko je treba biti pri zvezi **prej ko slej**, če hočemo, da pomensko res ustreza, še malo bolj previden.

O tem tudi v priročniku Janeza Gradišnika Za lepo domačo besedo (Maribor, 1985, na straneh 144 in 166–167).

kje : od kod

Čeprav se o tem tokrat nismo pogovarjali, pa je treba opozoriti tudi na vse pogostejšo napako pri krajevnih vprašalnih zaimkih – na nepravilni vprašanji **od kje** in **do kje**. Pravilne so vprašalnice **kam**, **kje** (če gre za statično), **kod** (če se sprašujemo po premikajočem) ter **od kod** in **do kod**.

poleg : zraven : razen

Zaradi predvsem v publicistiki opaženih težav z besedo **poleg** smo analizirali tudi neprave predloge **poleg**, **zraven** in **razen** (nepravi predlogi so zato, ker določajo sklon samostalniške besede ob sebi, nastopajo pa v vezniški vlogi), ki jih marsikdo razume kot sopomenke, tisti, ki se zaveda njihovega pomena in možnosti uporabe v stavku, pa je pri njihovi rabi natančnejši in ne sega kar tako enkrat po eni, drugič po drugi, pa čeprav bi bilo pomen praviloma tudi tako mogoče pravilno razbrati – saj razumemo se lahko, če se le hočemo!

Najprej nas zmoti, če je beseda **poleg**, ki se veže z roditeljem, uporabljena na izpostavljenem začetku stavka, če ne gre za del osebkca (**Poleg predsednika države** se je srečanja udeležila **tudi močna gospodarska delegacija**.) in če je to ob glagolu, ki ob sebi ne zahteva predmeta v roditelju ali brezpredložnem tožilniku:

Poleg predavanj so poskrbeli tudi za druženje.

(: **Poleg predavanj** so organizirali še druženje.)

Poleg iskanja gospodarskega ministra se vlada intenzivno ukvarja tudi s pripravo zakona o ...

(: **Poleg iskanja** gospodarskega ministra vlado zaposluje tudi priprava zakona o ...)

Poleg opernih vlog je nastopala na številnih koncertih.

(: **Poleg opernih vlog** vsebuje njen repertoar tudi nastope na številnih koncertih.)

Pripovedovalska logika bi zahtevala najprej zaporedje **osebik – povedek – predmet**, pri priredno sestavljenem predmetu pa, da bi najprej omenili tisto osnovno, temu pa bi z besedo **poleg** v vezniški vlogi dodali, kar pač hočemo k temu dodati:

Poskrbeli so za predavanja in poleg tega tudi za druženje.

Vlada se ukvarja z iskanjem gospodarskega ministra in poleg tega tudi s pripravljanjem zakona.

Nastopala je v opernih vlogah in poleg tega tudi na številnih koncertih.

Še en zgled, kako lahko odpravimo tako nepravilno rabo besede **poleg**:

Poleg oper se ukvarja z zborovsko glasbo.

Spremenimo besedni red in poleg nadomestimo s tudi:

Ukvarja se z operami in tudi z zborovsko glasbo.

Spremenimo besedni red in veznik poleg okrepimo s kazalnim zaimkom ta in veznikom tudi:

Ukvarja se z operami in poleg tega tudi z zborovsko glasbo.

Veznik **poleg** nadomestimo s predlogom **ob**:

Ob operah se ukvarja tudi z zborovsko glasbo.

Zamenjamo glagol, tako da je mogoča vezava z brezpredložnim tožilnikom:

Poleg oper piše tudi zborovsko glasbo.

Ob iskanju primernih pretvorb smo preverili tudi podatke v **pravopisu** in **SSKJ2**. V zvezi z obravnavanim je v **pravopisu** samo en zgled: v vezniški rabi – Dela v tovarni, poleg tega pa študira. Beseda **poleg** ima v pravopisu dve vlogi – je prislov in nepravi predlog. Zanimivo pa je, da je pri prislovni rabi oznaka pešajoče in napotek, da isto pomeni prislov **zraven** (položiti na mizo kruh in ~ nož; Stal je ob cesti, ~ je imel psa; Daj gostom piti in še kaj ~).

Taki oznaki nasprotujeta (morda regionalni) jezikovni občutek in stanje v besedilnih korpusih, saj ima beseda **poleg** v Gigafidi več kot 567.000 pojavitev, beseda **zraven** pa nekaj manj kot 69.000 (v korpusu Nova beseda je razmerje podobno, približno 148.5000 : 16.000), pri teh dveh besedah pa gre v pravopisu in slovarju za enake vloge (pojavitev v korpusih nismo podrobneje proučevali, ker to ni bil glavni poudarek našega pogovora).

V **SSKJ2** pa je z obravnavanim povezan pomen 2 pri iztočnici **poleg** v vlogi nepravlega predloga: *za izražanje dodajanja*: govoril boš ti, pa še kdo **poleg** tebe; rastlina potrebuje **poleg** vlage tudi sončno svetlobo / razpravljali so poleg drugega tudi o šolstvu; zamuja in **poleg** tega je len; v sobi je **poleg** (vsega) tega še temno / v vezniški rabi dela v tovarni, poleg tega pa študira še pravo. Podčrtana zgleda se med seboj razlikujeta po tem, da je v prvem dodajanje na ravni stavka, in sicer gre za sestavljen predmet, v drugem pa gre za dodajanje na ravni povedi, za povezovanje dveh glagolskih stavkov. Z našimi zgledi je povezan prvi, in spet se izkaže, da SSKJ s svojimi zgledi ni tako natančen, da bi mu lahko brezpogojno zaupali; če stavek premečemo, pridemo namreč do rešitve, ki jo mi odsvetujemo, ker zahteva uporabljeni glagol drugačno vezavo: **poleg drugega so razpravljali tudi o šolstvu** > **ob drugem so razpravljali tudi o šolstvu** > **poleg drugega so obravnavali tudi šolstvo** > razpravljali so (o marsičem in) tudi o šolstvu ...

Kaj pa konkurenčni prislov in nepravi predlog **zraven**? Tudi tu gre za dodajanje, vendar ga vsaj nekateri občutimo bolj prostorsko in le v tem pomenu sinonimno prislovu/predlogu **poleg**:

zraven/poleg mene/**ob** meni stoji moj prijatelj
~~**zraven**~~ oper → **poleg** oper/**ob** operah piše tudi zborovsko glasbo

Pravopis v 2. pomenu nepravlega predloga **zraven** navaja: **zraven** dobrih lastnosti ima stroj tudi slabosti; v vezniški rabi V šoli je med najboljšimi, **zraven** tega pa je odličen športnik. Razpravljajoči nismo bili ravno na strani pravopisa – večina bi se tu prej odločila za predlog **poleg**.

Enako pa velja tudi za zgled iz **SSKJ2**: **zraven**, v vezniški rabi Nima vztrajnosti, **zraven** pa ne zna izrabiti časa.

Ob tem smo se vprašali, kako prevesti **coffe to go**? > kava za na pot, za **zraven**, za s seboj, za ~~**poleg**~~

Morda pa bi bilo najprimernejše kakšno povsem novo poimenovanje, sploh ne dobesedni prevod, na primer: moja kava. A poimenovanje bi se moralo pojaviti skupaj s to obliko ponudbe in trg bi ga moral sprejeti. Je bitka v tem primeru izgubljena, bomo pili "kofi tu gou"?

Ob obravnavi para **poleg** – **zraven** pa nismo mogli prezreti predloga **razen**, ki se vsaj v publicistiki pogosto pojavlja tudi kot sopomenka omenjene dvojice, npr.:

***Razen** mene so bili na sestanku tudi vsi člani vodstva.*

To ni pravilno, saj predlog **razen** pomeni izvzemanje, in ne dodajanja, torej gre za njuno nasprotje, protipomenko:

Razen mene so bili tam vsi člani. – To pomeni, da mene ni bilo, bili pa so vsi drugi člani.

Če sem jaz bil in hočemo povedati, kdo vse je tudi bil, je pravilno le:

Poleg mene so bili tam tudi vsi člani; **zraven** mene (ob meni, poleg mene) so stali, in to **razen** mene, ki sem sedel!

V **SSKJ**, ki je, kot je učil profesor Toporišič, popisovalec stanja, in ne predpisovalec pravil, preberemo: **razen** – publ. za izražanje dodajanja; **poleg** 2: odbor šteje **razen** predsednika še pet članov / v vezniški rabi v tovarni dela, **razen** tega pa študira pravo > V lektoriranem besedilu bi lektor tak **razen** verjetno spremenil v **poleg**, čeprav imamo podoben zapis, a opremljen z oznako publicistično, tudi v **pravopisu**: 2. publ. **poleg**: Odbor ima ~ urednika še štiri člane; v vezniški rabi Dela v gostinstvu, ~ tega pa študira!

Bodimo natančni pri izbiri (teh) besed, da ohranimo jeziku njegove številne natančne izrazne možnosti!

predlogi

Pravi lektor s predlogi ne bi smel imeti težav, ker pa slaba praksa slabi jezikovni občutek in kar sili k posnemanju, smo opozorili tudi na nekaj težav z "navadnimi" predlogi, dodajamo pa še nekakšno črno listo tozadevnih napak, ker upamo, da naše povzetke kdaj prebere tudi kak pisec.

brez da bi ... pred, med in po ... z zdravnikom in s farmacevtom

Predlogi so nepolnopomenske, slovnične besede brez naglasa, so naslonke – naslonijo se na samostalniško jedro, izgovarjajo se skupaj z njim, brez vmesnega premora, in temu jedru določajo sklon.

Zakaj ni pravilno: brez da bi? Ker predlog v tem primeru ne stoji pred polnopomensko samostalniško frazo, pač pa pred veznikom **da**, z namenom, da ga zanika, saj če je nekaj brez nečesa, potem tega ni. A v slovenščini zanikamo drugače, z nikalnico – **ne da bi** ...!

Zakaj pa ni pravilno: pred, med in po vojni? Ker predlog vedno stoji pred samostalniško frazo (tu stoji pred predlogom oz. pred veznikom) in ker bi se morali pri morebitnem izpostavljanju predlogov vsi predlogi vezati s predmetom z istim sklonom, tu pa imamo dva orodniška predloga in enega mestniškega. Vsekakor je pravilno: **pred vojno, med njo in po njej**, nizanje samo predlogov pa bi prišlo v poštev, recimo, v telegrafsko okleščinem besedilu, npr. kot dostavek: v času 2. svetovne vojne (**pred, med in po**).

Zakaj je nepotrebno podvajanje predloga: se posvetujte z zdravnikom ali s farmacevtom? Ker gre tu za po zvenu različni varianti enega predloga, ki ju uporabljamo – **z** pred besedami z zvenečim vzglasjem (= začetkom) in **s** pred tistimi z nezvenečim. V primerih, kot ga navajamo, zadostuje prvi predlog: **z** zdravnikom ali farmacevtom. Če tako naštevanje prekinemo z drugačno predložno zvezo, pa je predlog treba ponoviti: Prišli so **s** Ptuja, **iz** Maribora in **z** Raven.

Še primer, ko gre za vezavo z različnim sklonom in celo različnim glagolom:

Na in z letališča prileti dnevno do sto letal. – Letala priletijo na letališče in odletijo z njega, zato tako, kot je napisano, nikakor ni ustrezno. Še najpreprosteje bi bilo to spremeniti v:
Na letališču imajo vsak dan do sto pristankov in vzletov letal.

Črno listo rabe predlogov v napačnih zvezah pa naj uvede zgled iz decembrskih reklam "najboljšega soseda", ki so nas v elektronskih medijih ves mesec učile krive vere, ko so odštevale dneve do konca leta, s stavkom:

Do novega leta nas **loči** še ... dni.

Je že res, da **je** od danes **do** neke točke v prihodnosti še toliko in toliko dni, da **do** novega leta **manjka** še toliko dni, a če hočemo to izraziti z glagolom **ločiti**, moramo ob njem uporabiti predlog, ki ga za ta pomen predvideva pravopis, to pa je **ločiti** koga/kaj **od** česa >> **od** novega leta nas **loči**, enako kot velja za razvezo, kjer pa verjetno nikomur ne pride na misel, da bi se kdo **ločeval do** koga.

Razložimo še eno vpijočo nepravilnost:

selitve **od A - Ž** – Tu imamo kar tri napake. Prva napaka je kombinacija predloga **od** kot prvega dela protipomenskega predložnega para **od–do** in **pomišljaja**, ki že sam, pravilno uporabljen, pomeni celoto tega para, torej |od–do|. Druga napaka je uporaba **vezaja**, kratke črtice, namesto daljšega **pomišljaja**. Tretja napaka pa je **presledek** na obeh straneh te črtice, saj je v pomenu **od–do** obvezna pisava brez presledka, stično. Te selitve bi bile pravilno zapisane: **Selitve od A do Ž** ali pa, če sploh s pomišljajem, **Selitve A–Ž**.

Najbolj zlorabljen predlog je videti predlog **na** (Povsod je pravilna možnost omenjena na drugem mestu!):

občutljiv na prah > **občutljiv za** prah, **VENDAR**: alergičen **na**
odporen na vročino > **odporen proti** vročini
priti **na** telefon – priti **k** telefonu
pravica **na** odškodnini > **do** odškodnine
pridobiti na času, **na** pomenu, **na** vrednosti, **na** teži – pridobiti čas, pomen, vrednost, težo
pripomba na to > pripomba **k temu**
pristati na ločitev > **privoliti v** ločitev
imeti **na zalogi** > imeti **v zalogi** (ker vzamemo **iz** zaloge), **VENDAR**: kupovati **na** zalogo
popust na obutev > **popust za** obutev, vendar **popust na ceno**

na – s/z in v – iz (obvezne protipomenke)

dekle **iz** naslovnice > **z** naslovnice (ker je **na** naslovnici)

iz seznama > **s** seznama (je **na** seznamu)

s te perspektive > **iz** te perspektive (ker je **v** perspektivi)

obrnite se **iz** boka na hrbet > **z** boka na hrbet (ker smo **na** boku, ne **v** boku)

V zvezi s tem bi lahko ponovno omenili tudi nesrečno Gorenjsko/Dolenjsko/Primorsko/Štajersko ..., a ne bomo, ker je to mogoče prebrati v povzetku našega nedavnega pogovora **o lektorskem purizmu v sodobnosti** (22. 10. 2014), v katerem sta navedena tudi **citati napotka Inštituta za slovenski jezik**, vključno s povezavo do njega, in **razlaga Janeza Gradišnika**.

nad, pod (odgovor na vprašanje **kje**) : **iznad, izpod** (odgovor na vprašanje **od kod**)

Slika je **nad** mizo, snamemo jo **iznad** mize.

Ujeti so **pod** ruševinami, rešimo jih **izpod** ruševin.

prodajati izpod cene > **pod** ceno

čez in skozi

iti **čez** vrata, gledati **čez** okno ... > **skozi** vrata, **skozi** okno ...

čez, prek, preko

(Odnos do teh predlogov se je v pravopisu od leta 1962 do 2001 spremenil!)

čez cesto = **prek** ceste = **preko** ceste; najbolj uporaben je predlog **čez**!

izmed in od

O teh praviloma zamenljivih predlogih tudi v televizijskem jezikovnem nasvetu **v oddaji Dobro jutro**, pri 42. minuti.

pridi **do** mene > **k** meni

seznaniti o tem > **s** tem (vendar **obvestiti, informirati o** ...)

stane **med 10 in 15** EUR > stane **od 10 do 15** evrov

Z zvezo **med** ... – **in** ... ni v nekaterih primerih nič narobe (med Postojno in Logatcem, med točkama x in y ...), a kot dobesedni prevod angleškega **between** – **and** ta zveza vse

pre pogosto po nepotrebnem izpodriva naš drugi možni način – **od – do**: stane **od 10 do 15** evrov, stari so **od 14 do 19** let, meja sneženja bo na nadmorski višini **700 do 800 metrov** ...

Tega, da je za podajanje takega razpona primernejša naša zveza **od – do**, bi se marsikdo morda zavedel šele, če bi moral mersko enoto v zvezah **med – in** dosledno izpisati z besedo. Bodite pozorni, kaj vse je mogoče slišati pri tem načinu!

pet let *nazaj*

Tudi tu gre za neustrezen prevod iz angleščine – slovensko se reče **pred** petimi leti.

upravljati s čim > upravljati **kaj**

Tu pa je potrebna malo daljša razlaga:

Po veljavnem pravopisu lahko sicer samo **upravljamo kaj**, bolje pa je, če gl. **upravljati** nadomestimo s katerim od pomensko ožjih glagolov: **pilotiramo, vozimo, krmarimo kaj** in **ravnamo s čim**, npr. z orodjem (*upravljati z/s čim* ~ z orožjem → **ravnati**). Vendar je zanimivo, da najdemo tu odsvetovano zvezo zvezo **upravljati z** že v Pleteršnikovem slovarju, ki je nekak temelj našega slovaropisja (*upravl̃jati*, -am, *vb. impf.* nach einer Regel richten, in gehörige Ordnung bringen) in tudi v še starejših virih (*V.-Cig.*; — verwalten, administrieren, *Levst. (Nauk)*, *nk.*; u. z denarjem (gebaren), *Cig. (T.)*; u. z zalogo, *DZ.*; tudi: u. kaj, *nk.*; (hs.)). Očitno se je v sodobnosti nekdo odločil, da je treba tako vezavo izkoreniniti, je pa vprašanje, ali bo to lektorjem uspelo, saj vsi drugi množično **upravljajo ... z!**

dvomiti o v uspeh > o kom/čem > **dvomiti o uspehu**

odvajanje kajenja > **odvajanje od kajenja**

Težav tu še ni konec, a nekje je pač treba nehati.

Povzetek sestavila Darja Tasič.